

Nogle Bemærkninger om Krigen 1627-29.

Af C. Klitgaard.

Som bekendt skete den danske Hærs Tilbagetog fra Holsten 1627 i stor Uorden, der for flere Afdelingers Vedkommende gik over til vild Flugt, og den jydsk Halv blev i sidste Halvdel af September oversvømmet af tøjlesløse Krigerskarer, der - skjønt de vare vore allierede - hærgede og skjændede efter bedste Evne.

Oberst Baudissin fik efter Christian den 4.^s Ankomst til Kolding d. 18. September Ordre til at samle disse i Jylland omstrefjende Tropper og føre dem til Vendsyssel hvor den udvalgte Tronfølger, Prins Christian, havde Overkommandoen; men Baudissins Opræden over for Befolkningen synes at have været lige saa skamløs som hans Undergivnes, og Kommandoen blev ham faa Dage efter frataget og overdraget til Generalmajor Konrad Nelle, hvem det lykkedes at faa en 3-4000 Mand af de spredte Tropper samlede i Viborg¹).

Medens dette foregik, var Prins Christian draget til Thy for der at rejse den af Christian d. 4. indrettede Militis, som derefter i Forening med de af Nelle samlede Tropper skulde holde den efterfølgende Fjende borte fra det nordlige Jylland; men saavidt kom det ikke, Fjenderne vare for hurtige i Forfølgelsen, og jyderne vejledede dem saa godt, at Grev Schlick med 8000 Ryttere nær havde overrumplet Konrad Nelle i Viborg.

Han undkom dog til Aalborg og forsøgte Natten mellem 6. og 7. Oktober at gaa over Fjorden, men Vendelboerne angreb og adsplittede det Detachment, som under Kommando af en Oberst var oversendt for at tilvejebringe de til Overfarten fornødne Baade²), og da en Del af Tropperne gjorde Mytteri, maatte Nelle d. 10³) overgive sig til Grev Schlick ved Nørre Tranders.

Derefter lod Schlick Oberst Scharffenberg indtage Hals Skanse, som Nelle havde ladet besætte, og hele den jydsk Halv kom nu i de kejserlige Troppers Besiddelse.

Disse Begivenheder ere velkendte, men jeg har ment at burde holde dem frem for Læseren, fordi det efterfølgende maa ses paa denne Baggrund.

Det er foran nævnt, at Prins Christian drog fra Kolding til Thy for at rejse Landfolket nord for Limfjorden. Af et Brev fra Iver Juel til Claus Daa, dat. 26. Sept. 1627, se vi, at Prinsen tog Vejen gennem Jelling Syssel og Harsyssel og ankom til Thy "forleden Uge" efterfulgt af 2000 Ryttere, som røvede og plyndrede, hvor de kom frem⁴), og da Thyboerne vilde holde dem ude ligesom Sallingboerne og Vendelboerne, kom det til Sammenstød mellem det weimarske Rytteri og Bønderne, hvorved 30 af de sidstnævnte tilsatte Livet paa Ørum Kirkegaard⁵)

Vi høre dernæst, at Prinsen kom til Thisted, og at han ved at vælte med sin Vogn fik en Skade i Laaret, hvorefter han over Aalborg flygtede til den norske Provins Bahuus og derfra atter til Danmark.

Saaledes berettes i hvert Fald i det nye Værk "Danmarks Riges Historie" 2⁶); men fra en med Begivenhederne samtidigs Haand have vi nogle Efterretninger om Prinsen, hvilke synes at vise, at den i nævnte Værk givne Fremstilling ikke er helt korrekt, om end den i det væsentlige passer.

Foran i en Bog - der omtales ikke hvilken - har nemlig en Jens Nielsson, der kalder sig Slotsfoged, i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede nedskrevet nogle Bemærkninger, som Suhm 1794 lod trykke i sine Samlinger⁷); Optegnelserne bestaa kun af nogle faa kortfattede Noter og omhandle paa en enkelt Undtagelse nær Begivenhederne i Thy under Krigen 1627-29, og Meddelelsen har sikkert boet i Nærheden af Thisted.

Jens Nielsson fortæller saaledes, at "1627, den 25. September, kom Prinsen til Thisted og faldt af Vognen vesten Byen og brød hans Ben sønder". Det lyder lidt anderledes, end at han væltede med Vognen, eller, som han selv siger, fik et Skud i Benet, og man ligesom fristes til at tro, at Prinsen har været beruset; han havde jo i det hele ikke ført noget spartansk Levned under Felittoget.

Prinsen var altsaa ved Benbruddet afskaaret fra personlig at drage omkring og organisere Landstormen, hvilket maaske heller ikke vilde være lykkedes ham, da Bønderne sagdes ikke alene at være frygtsomme, men ogsaa gjenstridige⁸). At de vare modvillige, var rimeligt nok; Fjenden kunde ikke handle værre med dem, end vore egne og vore allieredes Tropper havde gjort, saa de havde intet at frygte, men maaske noget at vinde ved, at Fjenden besatte Landet med sine Tropper, som i hvert Fald vare under fast Kommando.

Bøndernes Gjenstridighed maa dog snarere tilskrives deres Uvilje mod under de urolige Forhold at forlade Hus og Hjem end Frygt; Affæren paa Ørum Kirkegaard, saavel som Sallingboernes og Vendelboernes væbnede Modstand mod de kongelige og de kejserlige Tropper tyder paa, at Almuen ikke var saa vanskelig at rejse eller saa frygtsom, naar den skulde værge sin egen Hjemstavn.

For Resten fortæller Jens Nielsson os om en Rejsning af Thyboerne, som fandt Sted et Par Uger før Krigsurolighederne, og som viser Landboernes ophidsede Stemning. Beretningen lyder saaledes: "Anno 1627, d. 1. September ud for Agger blev der 19 Hollændere forjaget fra deres Skibe af Dynkerker Fribyttere, som tog gode tvende Skibe fra dem med al sin Last, og de

¹ Se J. Saml. 2, III, 71 ff. og 2, IV, 117 ff. Chr. IVs egenh. Breve ved Molbech I, 269; Jahn: Chr. 4.^s Krigshist. II, 333; Danske Samlinger 2, VI, 289 og Axel Liljefalk: Kejserskrigen, 225-226. I sidstnævnte Værk saavel som hos Jahn ere Datoerne rettede efter ny Stil.

² Jahn: Chr. d. 4.^s Krigshist. II, 335, jvf. Danske Saml. 2, VI, 293, og Liljefalk: Kejserskrigen, S. 227.

³ Fridericia: Danm. Riges Hist. IV, 193 og Liljefalk: Kejserskrigen, S. 228

⁴ Chr. 4.^s egenh. Breve ved Molbech, I, 269, Anm. I.

⁵ Danske Saml. 2, VI, 293.

⁶ IV, 193. Den 30. Septbr. (10. Oktbr. ny Stil) skrev Prins Christian fra Thisted til Conrad Nelle, at han for 8 Dage siden havde faaet et Skud i Benet, og at han derfor vilde drage til Aalborg og videre til Fyn eller Sjælland, saafremt Nelle ikke kunde komme over til ham med Rytteriet (Liljefalk: Kejserskrigen, 226). Oberst Liljefalk mener derfor, at Prinsen havde forladt Aalborg og Jylland for Grev Schlick d. 7. Oktober (17. ny Stil) omringede Nelles Styrke (a. St. 227).

⁷ Nye Saml. III, 95-96.

⁸ Jahn: Chr. 4.^s Krigshist. 332; jvf. Liljefalk: Kejserskrigen 226-227.

(Hollænderne?) kom udi Land paa deres Espinger (dvs.: Pramme), hvoraf Bavner ved Stranden blev afbrændt, og alle udi Land blev rejst, enhver med sit Vaaben og Væрге, og ikke vidstes andet, end der var Fjender for Landet at ville indfalde, saa at der var stor Jammer i Landet af Kvinder og Børn”.

”1627 ved Sct. Mikkelssdags kom Kejser Ferdinand hans Krigsfolk ind udi Thyland, saa Gud bedre desværre for Jammer, Armod og stor Elendighed, der fulgte efter med Menneskene”, siger Jens Nielsson, men han nævner ikke nogen bestemt Dato, og det kan ikke være sket før i Begyndelsen af Oktober.

Prinsen, hvem det brækkede Ben bandt til Sygelejet, maatte nu se at salvere sig, og det gjorde han ogsaa, men efter Jens Nielssøns Beretning kom han 10. Oktober ”til Skibs for Thorup og kom over til Norge fra Fjenderne, som ham nær efter vare⁹).

Der er vist al Grund til at antage, at Jens Nielssøns Fortælling er rigtig; Grev Schlick havde jo allerede 7. Oktober besat Aalborg og kort efter tvunget Nelle til at overgive sig, saa Prinsen har næppe paa dette Tidspunkt kunnet undslippe til Norge over Aalborg; han har maaske været paa Vej til denne By, men undervejs faaet Underretning om Fjendens Stilling og har derefter søgt ud til Kysten for her at finde Lejlighed til at faa fat i et Skib.

Det synes mig ikke uden Interesse at pege herpaa, thi man tør vist deraf slutte, at der allerede paa hin Tid dreves Skudehandel ved Thorupstrand, og det er den første Efterretning, vi have om denne Handels strategiske Betydning. I senere Krige bleve de vestvendssyselske Handelspladser ikke helt uden Betydning, saaledes i Krigen 1807-14, da Forbindelsen med Norge for en stor Del vedligeholdtes over Løkken; og da Oberst Bech 1864 stod i Vendsyssel, fik han Ordre til, hvis han ikke kunde udskele sit Korps ved Frederikshavn eller Hals, da at søge ud i Klitterne paa Vestkysten for mulig herfra at slippe over til Norge¹⁰). Forøvrigt havde Byfoged Lübecker i Nibe, senere Amtmand i Hjøring, 1770 paavist Sandskudernes Betydning i Krigstid, idet han i et ganske vist utrykt Skrift¹¹) siger, at de i ”Krigstider kunde paa denne Kant af Landet gjøre stor Tjeneste saavel for Norge som for Danmark”, thi ”i Krigstid kan et saadant Skib i sær i en rusket Nat liste sig igjennem og i Dagningen naa i det mindste en Udhavn i Norge”.

I Følge Jens Nielssøns Optegnelser kom Kejserens Folk til Thisted 10. November 1627 og blev lagt i Kvarter, og den 12. December 1628 kom de kejserlige Kommissærer til denne By, hvor der efter deres Mandtal da fandtes 1276 Indvaanere. Fjenden blev der saa indtil 2. Juni 1629, ”da drog Øverste Lutter udi Harsyssel med Tropperne og sit Kompagni her fra Byen; de drog bort og plyndrede Landzegaard¹²) slet ynkeligen¹³).

Kilde: Samlinger til jydsk historie og topografi. 3. rk., bd. 6, side 89-94.

⁹ Endnu 16/2 1628 opholdt Prinsen sig i Bahus, men da Benet nu var lægt, agtede han at sejle til Danmark med første gunstige Vind. (Brev fra Caspar Schultz til Frederik Günther i sidstnævntes Relation om sin Rejse til Holland 1628 ; Rigsarkivet. Velvilligst meddelt af Prof. Fridericia.)

¹⁰ C. Th. Sørensen: 2. slesvigske Krig, III Bd., 6. Bog.

¹¹ Manusk. 160 i Aalborg Stiftsbibliothek.

¹² I Tved Sogn. Heraf kunde maaske sluttes, at Jens Nielsson boede paa Landsgaard.

¹³ Jvf. Danske Saml. 2, VI, 295-296.